

Història del paisatge, toponímia i cartografia a Catalunya a l'edat mitjana

Jordi Bolòs

DOI: 10.2436/15.8040.01.271

Resum

La realització, des de l'any 1998, dels diversos volums dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* i el treball dut a terme, al llarg d'aquest darrer any 2010, en el projecte *PaHisCat* ens ha fet valorar d'una manera molt especial la importància que pot arribar a tenir la cartografia a l'hora d'entendre el passat. D'una manera especial, en estudiar amb una perspectiva històrica quatre unitats de paisatge, dins el projecte *PaHisCat*, ens hem adonat de l'interès de relacionar damunt d'una base cartogràfica les pervivències del paisatge antròpic (pobles, camins, camps, sèquies, etc.), creades en les diverses etapes del passat, amb la toponímia que ha arribat fins a l'actualitat o que trobem esmentada en la documentació pretèrita. En la comunicació plantejarem, a partir de diversos exemples, el gran interès que té el coneixement de la toponímia en els estudis històrics, especialment en aquells relacionats amb el paisatge, i la importància que també cal donar a la cartografia en aquesta mena de recerques.

Presentació

Els estudis d'història del paisatge persegueixen saber com era el país en el passat, com eren els pobles, els camins, els camps, les sèquies, etc., i d'una manera especial saber quins elements del paisatge actual es van crear en cada etapa de la nostra història. Cal assenyalar que a l'hora d'emprendre l'estudi d'un paisatge té un paper fonamental l'ús de la cartografia, que ens permet de veure i d'entendre com era un territori ampli i de comprendre, així mateix, la complexitat de les relacions que hi ha entre els diferents elements que trobem en aquest territori. La majoria dels elements que formen un paisatge estan relacionats entre ells, de tal manera que quan, al llarg dels segles, se n'ha alterat algun aquest canvi molt sovint ha afectat els altres elements que hi estaven relacionats. Cal recordar també que, com a historiadors, ens interessem sobretot per aquells elements del paisatge creats o transformats pels homes. D'altra banda, a part del poblament, dels camins o dels espais conreats, per entendre el paisatge pretèrit també és important la toponímia; per aquest motiu presentem aquesta comunicació. Creiem, certament, que l'estudi dels paisatges històrics ha d'ésser el resultat d'un treball pluridisciplinari.

Aquests darrers anys s'han emprès una sèrie de treballs, força capdavanters a nivell europeu, que persegueixen reconstruir sobre mapes com era Catalunya en el passat. Una d'aquestes recerques es publica en la col·lecció de volums dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, editada per Rafael Dalmau. Cadascun dels volums d'aquesta col·lecció és dedicat a un dels comtats que l'any 800 era part de l'imperi de Carlemany. De moment, s'han publicat set volums i ara estem treballant en el vuitè, dedicat als comtats de Pallars i Ribagorça. L'altre projecte és el *PaHisCat*, *Paisatge Històric de Catalunya*, impulsat per la Generalitat de Catalunya i realitzat a la Universitat de Lleida, sota la direcció de l'autor d'aquestes ratlles. Pretén descobrir l'origen del paisatge actual i aprofundir en el coneixement d'allò que hi havia en les diverses etapes de la nostra història. En tots dos projectes hi té un pes fonamental la cartografia i la toponímia. En les properes pàgines, volem assenyalar la importància de l'aportació de les recerques toponímiques en aquests projectes i alhora volem mostrar allò que poden aportar aquests projectes al coneixement dels noms de lloc catalans. Al final, plantejarem unes propostes que s'haurien de realitzar en el futur i que poden ésser una aportació al coneixement de la toponímia a Catalunya.

Cartografiar la Catalunya Vella de l'època carolíngia

El projecte dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* ja té una llarga història. En foren un precedent els fulls de l'*Atlas Històric de Catalunya*, fets a escala 1:100.000 i dedicats a Ripoll-Olot, Figueres i Blanes, que van ésser editats els anys vuitanta del segle passat. D'ençà de l'any 1998, han aparegut publicats set volums dels *Atles*, sobre els comtats de Besalú (Bolòs, Hurtado 1998), Empúries i Peralada (Bolòs, Hurtado 1999), Girona (Bolòs, Hurtado 2000), Osona (Bolòs, Hurtado 2001), Manresa (Bolòs, Hurtado 2004), Urgell (Bolòs, Hurtado 2006) i Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet (Bolòs, Hurtado 2009). L'any 2012, sortirà editat el volum dels comtats de Pallars i Ribagorça. Després, només mancaran l'atles dels comtats de Cerdanya i Berga i el del comtat de Barcelona.

En tots aquests volums, l'estudi de la toponímia hi té una importància fonamental. En els mapes primerencs de l'*Atlas Històric de Catalunya* ja fèiem tres mapes, un de toponímia i economia, un altre dels dominis eclesiàstics i el tercer dels dominis laics. Després, en fer els diversos volums dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, hem dedicat aproximadament una tercera part de cada volum a la toponímia, una altra part se centra en l'economia i el paisatge, i la darrera part restant persegueix la reconstrucció dels dominis laics i eclesiàstics. En aquesta col·lecció d'atles, a part del mapa de topònims, fet a escala 1:100.000, on se situen tots els noms de lloc esmentats als documents, també s'inclou un conjunt de mapes, menys detallats, sobre l'origen dels noms de lloc (preromans, creats en època romana, germànics, àrabs i romànics), sobre els topònims amb un interès històric o sobre les advocacions de les esglésies. Tots aquests mapes tenen un notable interès històric i toponímic.

Tenim la sort que, amb relació als comtats de la Catalunya Vella, s'ha conservat una gran quantitat de documents d'abans de l'any 1000. És cert que la majoria d'aquests documents segueixen fidelment uns formularis. Tanmateix, en gairebé tots s'hi sol esmentar el nom d'un comtat, d'una vall, d'un terme castral, d'una vil·la, d'un vilar o d'un lloc. Fins i tot, moltes vegades trobem esmentades unes afrontacions, on s'especifiquen d'una manera detallada els límits dels alous o de les possessions que són donades, venudes o simplement delimitades. Disposar de tota aquesta quantitat d'informació porta que, en algunes zones, sobretot properes als llocs on s'ha conservat més documentació (monestirs o seus episcopals), la quantitat de topònims d'època carolíngia que coneixem sigui molt gran. Tant és així que, de vegades, l'escala 1:100.000 que fem per a aquests mapes toponímics no és suficient i hem de fer ampliacions d'algunes contrades (com la de Girona, Vic, la Seu d'Urgell o Elna), que són representades amb una escala més detallada.

Podem doncs destacar la gran quantitat de noms de lloc conservats als documents dels segles VIII, IX i sobretot X. A més, un altre aspecte molt important que cal tenir present és que un percentatge molt elevat d'aquests topònims encara es pot localitzar amb força precisió i, a més, que una proporció molt important encara ha arribat fins a l'actualitat, moltes vegades amb pocs canvis.

En els set volums publicats fins ara hem documentat uns 5.790 noms de lloc diferents. El nombre de topònims que trobem als documents conservats varia força d'un comtat a un altre, segons la mida del territori i també segons el nombre de documents preservats. Mentre a Besalú, Empúries i Peralada o Girona n'hi ha uns 500, a Osona, a Urgell o als comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet n'hi ha al voltant d'uns 1.150. Dels 5.790 topònims documentats, n'hem pogut situar d'una forma precisa aproximadament el 65%. Aquest percentatge de noms situats amb precisió oscil·la entre el 62% d'Osona i el 70% de Besalú o dels comtats del bisbat d'Elna. Tanmateix, fins i tot aquells noms que no han perdurat són ubicats d'una manera aproximada (a partir de les dades que ens forneix el document) i són escrits al marge dels mapes. Si tenim present que tots aquests noms són d'abans de l'any 1000, la xifra és molt respectable.

A més, cal reconèixer que les dificultats a l'hora d'ubicar els topònims esmentats en els documents dels segles IX i X, aquests darrers anys han minvat molt, en gran mesura gràcies a la publicació de mapes amb una toponímia acurada (com els de l'ICC) o bé gràcies als reculls de noms de lloc que s'han dut a terme i editat darrerament (per exemple amb relació a la Catalunya del Nord o la Ribagorça).

En fer els mapes dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* ens adonem a l'acte dels lligams molt estrets que existeixen entre els topònims i el poblament o entre els noms de lloc i l'economia. Els topònims ens parlen sovint d'uns llocs habitats i de la gent que hi vivia, d'unes persones que potser parlaven diverses llengües, que tenien uns orígens diversos, que feien unes activitats econòmiques molt variades, que valoraven el paisatge que hi havia a l'entorn i que tenien unes creences i unes tradicions pròpies. Com més topònims s'han conservat, més coneixements podem tenir de tots aquests aspectes del territori, de la gent i de l'època que volem estudiar.

Els topònims com a documents històrics

Creiem, així doncs, que els topònims que trobem esmentats als documents poden aportar molta informació sobre la història d'un territori; en primer lloc, sobre l'evolució del poblament. Darrerament, s'han plantejat alguns dubtes amb vista a valorar la importància de la toponímia en els estudis d'arqueologia i d'història (Zadora-Rio 2001). Malgrat l'interès i la vàlua d'aquesta aportació que planteja els perills i les limitacions de l'ús de la toponímia en els estudis històrics, podem afirmar, almenys pel que fa a Catalunya, el gran interès de fer ús dels noms de lloc a l'hora de conèixer el nostre passat. Certament, sempre és molt important no intentar que els noms de lloc donin una informació que no poden aportar, potser perquè la llengua que es parlava quan es crearen es va utilitzar durant un període molt llarg (per exemple les llengües preromanes a Catalunya es parlaren fins a l'època carolíngia) o perquè hi hagué migracions de persones, que van portar amb elles els noms de les contrades d'on provenien (com és molt evident en estudiar molts noms de la Catalunya Nova).

A l'hora de fer ús dels topònims com a realitats històriques, cal tenir present també el perill dels documents falsos. Sortosament, dins del conjunt de la documentació conservada, el percentatge de "falsos" és força reduït i cal assenyalar que precisament de vegades són els antropònims i els topònims allò que ens il·lustra en primer lloc sobre la data veritable d'aquests textos. D'altra banda, quan sabem de quan és la falsificació, fins i tot aquests "falsos" poden ésser molt interessants, tal com s'esdevé amb la famosa acta de consagració de la seu d'Urgell, pretesament feta l'any 819.

Després d'haver publicat aquests darrers anys diversos volums d'*Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, podem assenyalar alguns aspectes amb relació a la toponímia que trobem a la documentació d'aquests segles carolingis. Un primer aspecte que crida l'atenció és el de la continuïtat. La continuïtat des d'aleshores cap a l'actualitat, que ha fet possible que es conservessin tants noms de lloc, però també la continuïtat envers un temps més antic, que ens pot permetre d'obrir una tímida porta al passat precarolingi. En molts aspectes, sempre hem assenyalat que sense l'època visigoda (tal com degué ésser) no hauria existit mai l'època carolíngia (tal com la coneixem). Així, tot i que no és pugui proposar cap xifra, creiem que un percentatge força elevat dels 5.790 noms de lloc documentats en època carolíngia eren topònims que ja existien en l'època islàmica i també en els segles de domini got.

Alhora, però, l'anàlisi d'aquests topònims carolingis també ens parla de canvis, de novetats, de noves realitats creades en aquest període de domini franc, que podem trobar reflectides, per exemple, en molts dels noms dels vilars (o les vil·les) que duen el nom d'una persona "medieval". Certament, datar els noms de lloc sovint és molt difícil. Quina és, per exemple, la data de creació dels topònims que comencen per *vila-* (com els germànics Vilafreser, Vilasacra i Vilabertran o els àrabs Vilamacolum, Vilatenim i Vilamulaca)? O bé,

quin lligam tenen molts dels noms acabats en *-à/-ana*, creats plausiblement en època romana, amb l'hàbitat altmedieval o, encara més, amb el territori que en depenia, potser des de la fi de la romanitat? I, quin és el moment en què es crearen moltes de les fortificacions i molts dels termes castrals que duen de vegades noms preromans? En quina etapa en van definir les valls com a realitat humana que es pot relacionar amb una comunitat de pobladors? Són aspectes importants per a la història que no podem respondre amb facilitat i, sobretot, que no poden tenir la mateixa resposta en tots els casos. Moltes vegades, però, ens ajuda a entendre la història conèixer els estudis que s'han fet sobre els topònims.

Per als historiadors, és interessant saber quin era el significat que tenia un nom documentat en època carolíngia quan es va crear (tant si és, per exemple, un nom romànic, com si és un nom preromà). Això, certament, ens duu novament a plantejar-nos l'interès de saber quin fou el moment de llur creació. I això de vegades és difícil d'assegurar, fins i tot quan parlem de llocs de poblament (perquè, per exemple, el nom d'unes terres deshabitades es pogué aplicar després al poble que s'hi creà).

Aquest interès que té el significat del topònim és evident amb relació als noms de lloc relacionats amb la vegetació. Topònims com Garriga, Cercs, la Bedosa, Nabiners, Cassanyes o la Vola permeten de fer, en cada volum dels *Atles*, un dels mapes econòmics i d'establir sobre la carta un lligam entre uns noms de plantes i un espai, i potser una època. Certament, com dèiem, sempre ens queda la recança de saber en quina època es van formar, tot i que, en aquest cas, lògicament, fou durant l'alta edat mitjana. Una cosa semblant podem dir amb relació als noms relacionats amb la fauna: Cavallera, Corbs, Falcó, Llobera, Porqueres, Nils, Ultrera, etc. Ni que sigui com a anècdota, podem recordar que aquest darrer nom ja és esmentat en època visigoda, al segle VII.

Un aspecte que també és estudiat als *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* és el dels topònims amb un interès històric. De vegades, en el mapa corresponent, hi incloem noms de lloc que serveixen per aclarir aspectes motiu de discussió en la historiografia actual; així, per exemple, els topònims Palau o Palou. L'esment de les "cluses", possiblement d'època goda, també és molt notable. Noms com Tuïr (*Tecorio*), Cànoes (*Kanoas*), Caselles (*Caselas*) o Cabanes (*Cabannas*) ens recorden potser hàbitats amb l'origen als primers segles de l'edat mitjana, quan, vers els segles VI i VII, s'organitzà el poblament medieval. Certament, d'altres noms, com "arca", "castellar", "ares" i potser "pedrafita" o "parets" ens porten el record de construccions segurament força més velles, anteriors a l'edat mitjana. Així mateix, alguns noms de lloc ens parlen de les migracions altmedievales (Tolosa, Carcassona, Narbonès, Gironella, Barcelona, Cerdans, etc.).

Un aspecte interessant de la toponímia dels segles carolingis és la gran quantitat de noms de lloc que es poden relacionar amb antropònims. Molts noms de persona serviren per anomenar una vil·la (*vila-*), un vilar, un mas o una casa. Un percentatge important són antropònims lingüísticament germànics (ja hem esmentat Vilabertran o Vilasacra). En molts casos, es crearen poc abans de redactar-se el document (és així especialment quan recorden el possessor d'una casa, un mas o àdhuc un vilar). Tanmateix, alguns d'aquests noms germànics aleshores ja eren força alterats i podem pensar que en aquella època ja eren força antics. Entremig d'una majoria de noms de lloc germànics "moderns" (per exemple del segle X), en trobem alguns que semblen més vells (dels primers segles carolingis o àdhuc d'abans); esmentem Ardericó, Gombrèn, Colitzà, Guèmol, Daró, Vilademany, Parlavà, Engordany, Tuixén, Anseresa, etc.

En el fons, allò que ens interessa com a historiadors és l'origen lingüístic dels noms de lloc i sobretot la data en què es van crear. Per això valorem molt l'esforç que fan els filòlegs a l'hora de diferenciar els topònims preromans, els noms creats en època romana, els noms que es relacionen amb antropònims germànics, els noms àrabs, etc. Tanmateix, també hem

d'ésser conscients dels paranys en què podem caure si seguim d'una manera "cega" aquesta classificació.

En els mapes dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* perseguim fer una reconstrucció de com era el territori d'un comtat en època carolíngia, sobretot fent ús d'allò que diuen els documents de l'època. En aquest procés, certament, com hem vist, la toponímia hi té una importància cabdal. I cal assenyalar que, fins i tot, amb vista a la reconstrucció del poblament del passat, de vegades és molt important la toponímia actual (encara que no sigui documentada abans de l'any 1000). En els darrers volums dels *Atles*, hem decidit d'incloure, com a font històrica, tots els noms de lloc actuals que hom creu que foren creats, per exemple, en època romana, tant si els trobem mencionats als documents carolingis, com si no és així. De fet, si no hi ha hagut un trasllat posterior (cosa que mai no es pot descartar), podem assegurar que aquest topònim, encara que no s'esmenti en època carolíngia, ja havia d'existir en aquella època. Aquests topònims romans són molt interessants amb vista a conèixer el poblament i l'organització de l'espai a l'alta edat mitjana. Potser no tant com a record de la pervivència precisa d'un lloc habitat com de l'existència d'un territori del baix imperi o dels primers segles medievals, que potser després esdevingué un terme parroquial o fiscal i ara un municipi.

D'acord amb aquesta perspectiva, els topònims preromans també tenen unes característiques semblants als creats en època romana, encara que llur datació plantegi més problemes. Com hem assenyalat diverses vegades, molt probablement no tenen la mateixa antiguitat uns noms de lloc per exemple de la plana de Vic (tant si són ibèrics o bé tenen un origen lingüístic indoeuropeu) que uns altres de les comarques pirinenques. Els primers plausiblement són més antics que els segons i, per aquest motiu, gairebé segur que corresponen a llocs centrals (o a rius i muntanyes), coneguts per molta gent al llarg dels segles. Els segons, en certes contrades, es poden datar fins i tot a la fi de l'alta edat mitjana (cap a l'any 1000; Coromines 1965: 121). Per aquest motiu, en aquestes terres pirinenques, aquests noms poden fer referència a pobles o indrets menys importants (i no tan coneguts). Sigui com sigui, podem incloure, en principi, tots els noms lingüísticament preromans entre els topònims que ja existien en els segles carolingis. La importància d'aquest fet, per exemple amb relació a algunes valls pirinenques que no disposen de gairebé cap document fins després de l'any 1000, és molt gran. És un exemple concret que ens mostra que molt sovint no hi ha un "divorci" entre la toponímia i la història, ben al contrari. Els errors comesos en el passat no han de frenar i hipotecar les recerques futures, ans han d'esperonar les noves aportacions.

Finalment, també hem de tenir present aquells noms de lloc romànics que podem assegurar que es van crear a l'alta edat mitjana. En molts indrets és difícil de distingir-los de la resta de noms romànics o catalans. Com hem vist, n'hi ha alguns d'evidents, com Palau o Palou, però són una petita minoria. Amb tot, en algunes comarques, com pot ésser la Ribagorça, hi ha un conjunt de noms de lloc que els filòlegs (Terrado 2001: 7; Terrado 2002: 7; Terrado, Feixa, Piqué, Noray 2005: 14-15) consideren que cal datar abans del segle XI. És una dada històricament molt important. Aquesta afirmació permet d'augmentar molt el nombre de topònims que sabem gairebé de cert que ja existia en època carolíngia i mostra, com podrem veure als mapes de l'*Atles dels comtats de Pallars i Ribagorça*, un país densament poblat, fins i tot (i especialment) en les terres de muntanya, sovint les més mal documentades.

Cal assenyalar que, en fer els *Atles*, en traslladar una informació que prové d'uns documents escrits sobre uns mapes i en relacionar diverses realitats pretèrites o també actuals, moltes vegades hem entès moltes coses que potser era molt difícil o impossible de comprendre sense fer ús de la cartografia. En podem esmentar alguns exemples. Santa Llocaia de Cornellana és un indret documentat en època carolíngia; només n'ha restat el

record en el nom d'un camp (Camps de Cordellana) i d'una casa (Cal Llocaia) propers a Bellestar (Alt Urgell) (Bolòs 2010d: 108). La seva descoberta ens mostra la importància de l'empremta romana i el pes de la continuïtat que hi hagué en algunes contrades al llarg de l'alta edat mitjana. Ortedó i Cercs, dos noms que tenen un significat semblant (alzinar), amb dos orígens lingüístics diferents, són dos llocs separats per poca distància, un sobre l'altre, al sud-est de la Seu d'Urgell. Encara que no es pugui assegurar, potser són el reflex de dues realitats culturals diferenciades que hi havia en aquest indret molt a l'inici de l'edat mitjana (Bolòs 2009: 24-26; Bolòs 2010d: 105). En d'altres casos, com a Solsona, en relacionar sobre els mapes l'espai del terme parroquial delimitat a la dotàlia de l'any 977 amb un possible parcel·lació d'època romana, hem arribat a la conclusió que aquest territori al segle X ja tenia unes rels molt remotes (Bolòs 2007: 208-211). El mateix hem fet a Ultramort, Parlavà o Rupjà, termes donats el 989 pel comte Gausfred a un magnat del comtat d'Empúries; els termes d'aquestes tres poblacions tenen uns límits que podem assegurar que arrenquen de la més remota edat mitjana (Bolòs 2007: 195-200). De fet, potser aquests topònims són així mateix molt vells, almenys de cap al segle VI (cosa evident en el nom d'origen romà Rupjà, però no tant en els altres dos). El mateix podríem dir, per exemple, de Vilasacra, indret que potser va rebre aquest nom en època carolíngia, però que té un terme pobletà amb uns límits molt antics, que plausiblement arrenquen de la fi del món romà (Bolòs 2004: 98). I, en indrets amb un nom romànic, com Forques (Rosselló), de vegades també arribem a unes conclusions semblants. Hom pot assegurar que el seu terme arrenca de la fi del món romà, encara que el nom pugui ésser posterior (documentat però l'any 844) (Bolòs 2010b: 100-101; Bolòs 2010d: 95).

En d'altres casos, com a Taradell (Osona), la realització dels mapes, on hem col·locat tots els topònims documentats, ens ha permès de reconstruir un espai i de veure l'evolució d'un conjunt de vilars, que després del canvi de mil·lenni acabaren disgregant-se i esdevenint masos (Bolòs 2004: 251-253). De fet, és una realitat molt semblant a la que ja vam trobar fa uns anys a la parròquia de Sant Vicenç del Sallent, a la Garrotxa (Bolòs 1995), o a la que podem descobrir per exemple a la Vall d'en Bas (Bolòs 2004: 83). Els lligams entre els estudis de toponímia i els estudis del poblament són molt estrets. Podríem continuar aquesta llista fixant-nos en el topònim Artés i fent una anàlisi del seu terme, on és evident també el lligam entre un nom preromà i una organització de l'espai que arrenca de l'època romana. Un lligam entre la toponímia, el poblament i l'espai conreat també és palès a Moredell (o Molledell), indret ben documentat en època carolíngia, que es pot contraposar al proper (Sant Joan de) Mollet: en el primer predominen uns camps d'angles arrodonits, en el segon uns camps allargats, basats en una centuriació romana; el primer possiblement és d'època carolíngia i el segon segurament arrenca almenys de l'època visigoda (Bolòs 2004: 272).

Molts altres aspectes sobre el nostre passat i el paisatge que ens envolta, que ara no podem esmentar en profunditat, també s'entenen molt millor després de traslladar allò que ens diuen els documents sobre els mapes. Per exemple, les característiques de les valls pirinenques i dels grans termes jurisdiccionals (de vegades antigues terres del fisc) o dels dominis senyorials, els termes castrals i la ubicació dels castells, les formes de les parròquies i la distribució de les esglésies, el poblament a les terres pirinenques i a les terres planes, la xarxa de vies, la ubicació dels molins, etc.

I, recuperant allò que dèiem a l'inici d'aquest apartat, ens podem plantejar si la informació que prové de l'estudi dels topònims, dels documents escrits o de l'anàlisi dels mapes actuals pot ésser útil a les recerques arqueològiques? O, inversament, podem qüestionar-nos sobre si les excavacions arqueològiques poden aclarir alguns aspectes sobre les continuïtats o els canvis que descobrim en traslladar allò que diuen els documents escrits sobre els mapes? Hi ha una complementaritat entre les dades documentals, que provenen de l'estudi dels topònims o de l'anàlisi de la història del paisatge i les dades fruit de l'arqueologia intensiva, com són les excavacions de necròpolis, vilatges, esglésies o castells?

Fins ara, en general, els nexes han estat poc notables, encara que alguns indicis ens porten a assenyalar la importància que poden arribar a tenir. Potser alguns autors han arribat a afirmar que la història dels documents i l'arqueologia són dues disciplines que tenen dos llenguatges propis, que poques vegades coincideixen (Austin 1997: 13). Com a historiadors creiem, tanmateix, que no hi poden haver dos monòlegs, ans que cal que hi hagi un diàleg entre totes les disciplines (inclosa l'onomàstica) i una suma de les dades, fet que permeti descobrir com vivia una gent, en un temps remot (que coneixem poc) i amb relació a un espai determinat (que sortosament coneixem molt més). En molts aspectes, els treballs cartogràfics han de fer de pont entre les diverses realitats, la documental, l'arqueològica i la toponímica.

Reconstruir el paisatge històric: el projecte PaHisCat

L'any 2008 vam redactar el *Manifest per a l'estudi i la conservació del paisatge històric a Catalunya i a la resta d'Europa* (Bolòs 2010c), que va obtenir un ampli recolzament en el món universitari. Com a resultat d'aquest manifest i amb el suport econòmic de la Generalitat de Catalunya, iniciàrem, l'any 2010, la realització del projecte PaHisCat (*Paisatge Històric de Catalunya*). La finalitat d'aquest projecte era triple. En primer lloc, conèixer el passat. En segon lloc, descobrir un patrimoni immens i desconegut, que cal inventariar i, si es creu convenient, protegir. En tercer lloc, oferir aquest patrimoni a les institucions, per tal que en disposin com a eina que permeti augmentar l'atractiu del territori que gestionen. En molts aspectes, aquest projecte català és semblant a l'HLC (*Historic Landscape Characterisation*) anglès, a l'HLC del País de Gal·les o a l'HLA (*Historic Land-use Assessment*) d'Escòcia.

Quan parlem de paisatge històric fem referència a tots aquells elements del paisatge que trobem al nostre entorn, d'una manera especial a aquells que s'han transformat per l'acció de l'home. Fem referència a pobles, masos, molins, camps, camins, carrerades, jaciments, etc. Per entendre aquest paisatge històric cal tenir present l'estreta relació que hi ha entre ells. De fet, cadascun d'aquests elements es podria estudiar per separat, tanmateix, si els estudiem globalment i així establim i interpretem les relacions que els uneixen podrem saber moltes més coses sobre cadascun d'ells i també sobre tot el conjunt del territori. A més, si també els estudiem en la llarga durada i descobrim els canvis que hi ha hagut al llarg dels segles encara podrem aprofundir més en llur coneixement. Veure com han canviat a causa de l'activitat humana o com han perdurat sense canvis (de vegades, però, amb alteracions) és fonamental per poder entendre'ls.

En qualsevol paisatge, vist des dels ulls d'un historiador, hi ha dos elements que no són visibles, però que tenen també una gran importància: els límits i els topònims. D'una banda hi ha els límits. Límits de tota mena, que sols podem comprendre bé si els situem sobre els mapes, però que són molt importants per tal d'entendre l'organització del territori. Més amunt, hem fet esment del gran interès que amaguen alguns límits de termes municipals actuals que tenen una història de, per exemple, uns dos mil anys. D'altra banda, un segon element que també és molt important a l'hora d'entendre el paisatge històric és el conjunt dels topònims. En parlarem àmpliament a continuació.

Pel que fa a aquest projecte PaHisCat (*Paisatge Històric de Catalunya*), des d'un punt de vista metodològic, cal assenyalar dos aspectes que creiem que són fonamentals. D'una banda, la importància que hi té la cartografia. Representar el paisatge històric sobre mapes és allò que facilita o àdhuc, en molts casos, fa possible d'entendre'l. De l'altra, l'interès d'usar les noves tecnologies, com pot ésser el SIG (o GIS). L'ús del SIG permet de georeferenciar tota la informació que hi hem inclòs, comparar-la amb els mapes i els ortofotomapes actuals i, alhora, fent-ne possible l'actualització, l'ampliació o bé la correcció de les dades cartografiades.

En aquest projecte PaHisCat es fan mapes cronològics, de les diverses èpoques que han tingut una importància clau en la constitució del paisatge actual, i també es fan mapes

temàtics. Pel que fa als mapes cronològics, s'ha triat l'època romana, la medieval (amb una clara diferenciació entre l'alta edat mitjana [segles VI-XI] i l'edat mitjana central [segles XI-XIV]) i, així mateix, els darrers cinquanta anys; quan sigui possible, també es cartografiarà l'edat moderna (especialment el creixement del segle XVIII).

Pel que fa als mapes temàtics, podem destacar el mapa de camins i vies de comunicació, els mapes de centuriacions o parcel·lacions d'època romana i el mapa dedicat a la xarxa hidràulica. Com a síntesi de tot aquest conjunt de mapes, a més, es fa el mapa de CPH (Caracterització del Paisatge Històric), on s'hi representa l'origen històric de totes i de cadascuna de les parcel·les actuals, a escala 1:25.000. S'hi dibuixen els polígons de tot el territori estudiat amb colors diferents, en funció d'una tipologia prèviament establerta (que segueix bàsicament el model usat en el projecte anglès HLC). Per establir els diferents tipus, hom té present, en primer lloc, quin és l'ús actual del terreny (conreu, urbanització, indústria, erm, esbarjo, bosc, etc.). Sobretot, pel que fa als conreus i a les zones urbanitzades, s'intenta reflectir el moment en què cada parcel·la esdevingué tal com és ara (època romana, medieval, contemporània). Hi té també una importància evident, per exemple, el fet que la parcel·la de terra sigui una zona de secà o de regadiu o la importància que hi tenen les traces de parcel·lacions d'època romana. En aquest mapa de CPH, fet amb SIG, també s'hi poden afegir elements puntuals (masos, molins, indústries, etc.) o lineals (camins, sèquies, etc.). A més, s'hi han d'incloure els topònims.

Així mateix, hi ha dos mapes que han de tenir també una gran importància en aquest projecte PaHisCat, i que encara no s'han fet fins ara. Un mapa de topònims, on els noms de lloc s'han de datar a partir del primer document que en fa esment (d'una manera semblant al que fem als *Atles...*), i un mapa de les zones o parcel·les que tenen un interès històric especial (amb una valoració gradual, de més a menys).

Dins el projecte PaHisCat, de moment s'han estudiat les unitats de paisatge de l'Horta de Pinyana, Conca de Poblet, Vall Cerdana i Terraprimis. Durant l'any 2011, amb el suport de la Universitat de Lleida, també s'ha emprès l'estudi del riberal del Segre, des de Balaguer fins a Massalcoreig. A més, actualment hi ha en curs de realització alguns mapes de CPH (*Caracterització del Paisatge Històric*) de diferents municipis catalans i l'establiment d'un conveni amb la universitat de les Illes Balears.

Els topònims com a elements del paisatge històric

Com hem dit, podem considerar que els topònims són un element més del paisatge històric. Com els límits, poden ésser invisibles si ens passegem pel territori, però llur existència i llurs característiques poden permetre d'entendre molts aspectes del passat. I, en molts aspectes, els topònims tenen alguns trets comuns amb la resta d'elements que conformen aquest paisatge històric. Moltes vegades hem afirmat que només s'han conservat aquells topònims que foren utilitzats per molta gent (especialment fou així amb relació als noms preromans). Sovint podem comprovar que els topònims amb un origen lingüístic més "vell" corresponen a llocs àmpliament coneguts al llarg dels segles. Això és evident amb relació als noms de ciutats, de rius, de muntanyes importants, de llocs centrals de tipus polític, defensiu, administratiu, econòmic, etc. Aquesta coincidència és lògica i la veiem clarament en situar sobre un mapa els noms preromans dels comtats de la Catalunya central, com, per exemple, el d'Osona (Bolòs, Hurtado 2001: 32).

I tenir ben present aquesta idea, evident amb relació a la toponímia, ens ha estat molt útil a l'hora d'entendre altres aspectes del paisatge, com poden ésser els camins o la forma dels límits dels camps. Ens ha portat a afirmar, per exemple, que només els camins que foren utilitzats d'una manera ininterrompuda al llarg dels segles han arribat fins a nosaltres, de la mateixa manera que només els noms de lloc més utilitzats són els que han perdurat fins ara, encara que s'hagin creat, per exemple, fa dos mil anys enrere.

En algunes contrades, la suma de les traces antigues que trobem sobre el territori (i que podem “llegir” als mapes i ortofotomapes), el que diuen els documents medievals i també allò que ens permeten de conèixer els topònims que han arribat fins ara ens aporta molta informació sobre el passat del territori. Són precisament aquests casos els que ens duen a assenyalar el notable interès que té relacionar la toponímia amb la història del paisatge i la necessitat de fer que els noms de lloc esdevinguin també una font d’informació en aquestes recerques que poden permetre de conèixer com era el nostre entorn en el passat i com ha evolucionat al llarg dels segles. A continuació, esmentarem alguns exemples trets de les diverses zones de les quals s’han fet, aquests darrers mesos, els mapes de CPH (*Caracterització del Paisatge Històric*).

El topònim Vinatesa (Segrià) és el nom d’un indret i d’una partida de terres. En aquest lloc coincideixen un nom romànic de l’alta edat mitjana, que podem considerar com a mossàrab (Turull 2007: 125), amb uns camps que segueixen una parcel·lació romana, amb uns camins i unes cabaneres o carrerades el traçat de les quals també té l’origen en aquesta etapa de la nostra història i amb uns jaciments (restes de construccions i necròpolis), així mateix, altmedievals (Bolòs 2010b: 127-129). El topònim ha perdurat al llarg dels segles de la mateixa manera que ho han fet els camps, els camins, les cabaneres, etc.

Tabac (Segrià) és un nom preromà que correspon a una partida de terres recentment anivellada i reparcel·lada. Tanmateix, allò que podem veure en les fotografies aèries de l’any 1956 ens permet de reconstruir-hi amb força seguretat un paisatge creat a l’alta edat mitjana, amb uns camps, uns camins i uns espais hidràulics que havien restat fossilitzats al llarg dels segles (Bolòs 2010b: 130-132). En aquest cas també, el topònim i el paisatge antròpic són dues realitats que han perdurat paral·lelament, d’una manera tossuda al llarg del temps, dels mil·lennis.

A la Coma de Barbó (Conca de Barberà), també trobem un magnífic exemple de paisatge fossilitzat. És una coma o comella força estreta, solcada al llarg del seu recorregut per un seguit de camps de conreu, resseguits en un costat per un camí, que, d’acord amb els estudis fets darrerament, podem pensar que fou ocupada almenys a l’alta edat mitjana (segurament tenia uns precedents més antics). Aquest topònim ja s’esmenta en documents medievals com a Cavalleria de Coma de Borbó, nom que ens fa pensar en el procés d’ocupació i repartició d’aquest territori esdevingut al segle XII, arran de la conquesta comtal (Bolòs 2010a: 58-59). Després de les darreres recerques que s’han fet en el projecte PaHisCat, podem subratllar la importància que hem de donar a l’estudi de les comes (sempre valls petites) si volem entendre l’ocupació del territori a l’alta edat mitjana.

Molt a prop d’aquesta coma, trobem el Codoç (Conca de Barberà), nom d’una partida de terres que fou la causa de molts litigis i plets entre el monestir de Poblet i l’Espluga de Francolí, i que acabà esdevenint una granja cistercenca. L’ocupació d’aquestes terres s’havia esdevingut, però, molt abans. Hi veiem un parcel·lari que reflecteix un origen molt vell, que arrenca almenys de l’època romana. En aquest cas també trobem una relació estreta entre un topònim i uns documents escrits força abundosos; tanmateix, la història del paisatge antròpic del Codoç té un origen molt anterior als fets esdevinguts a l’edat mitjana, que han restat immortalitzats en els documents escrits (Bolòs 2010b: 133-135).

Meranges (Cerdanya) és un dels exemples més evidents de l’interès que té relacionar la toponímia amb la història del paisatge. Fruit dels treballs del PaHisCat, podem descobrir encara ara la pervivència d’un parcel·lari creat abans de l’edat mitjana en aquest indret situat a uns 1.500 m d’altitud, que ja trobem ben documentat en època carolíngia, però que duu un nom creat en època romana (uns *pagos Marianicos*). La pervivència d’uns camps parcel·lats fa uns dos mil anys, que han superat tota l’edat mitjana i l’època moderna, ve recolzada per la pervivència d’un topònim que ha perdurat també al llarg de dos mil·lennis.

Certament, no és pas l'únic lloc de la Cerdanya on trobem la pervivència d'uns parcel·lars creats molt abans de l'inici de l'edat mitjana. Topònims, possiblement medievals, com Estoll, Soriguera, Soriguerola, Vencilles (de *vicinulas*), Tartera, Prats, Urús, s'han de relacionar amb uns espais profundament transformats a l'edat romana. Les grans pervivències del parcel·lari que han arribat fins ara ens fan pensar també que hi hagué una certa continuïtat en el poblament al llarg dels segles de domini got, islàmic i carolingi, que ha permès que hagin arribat sense gaire canvis límits de camps o el traçat de camins que tenen uns orígens fa uns dos mil anys. Com hem dit, establir una relació entre els noms de lloc i les pervivències de les formes del paisatge és molt enriquidor amb vista a comprendre la història de les diferents contrades d'un territori.

Vilert (Pla de l'Estany) és un nom medieval; aquest lloc també es deia **Sistarià* (del nom romà *Sextarius*). Aquesta dualitat de noms encara era present en la documentació carolíngia (*Sistarianus*, any 944; *Viladert*, any 966). El pes que tingué en aquest indret l'etapa de domini romà també resta reflectit en el parcel·lari actual, proper a aquest indret situat a la ribera del Fluvià. No gaire lluny, l'organització dels camps a les Caselles, a l'altra banda del Fluvià, també reflecteix una parcel·lació que gairebé podem assegurar que té l'origen en una època premedieval. Sense moure'ns de la rodalia de Vilert, si anem més cap al sud, trobem un conjunt de masos (Mas Petit, Can Cerquella, Can Barrera, Cal Ros), en el terror dels quals encara tenen un pes important les restes heretades de l'època romana (en forma de camins o de límits de parcel·les), malgrat que és ben segur que aquests indrets es van organitzar com a masos, com a explotacions unifamiliars, després de l'any 1000. Novament trobem que els estudis sobre els topònims són un complement important en fer els treballs sobre el paisatge històric.

Prop del Fluvià, sense anar gaire lluny d'aquest poble de Vilert, trobem restes notables de parcel·lari d'època romana prop de Palol, d'Orfes, de Parets, de Galliners o d'Espinavessa, d'una manera semblant a allò que descobrim a prop de Crespià, Esponellà o Pompeia, poblacions que duen uns noms evidentment creats en època romana. De fet, això ens fa pensar que noms com Palol, Orfes, Parets, Galliners o Espinavessa, encara que ara ens semblin catalans, segurament es crearen durant la més remota edat mitjana, amb relació als nuclis de poblament que existien en aquesta època. Potser serviren per anomenar un lloc que ja tenia abans un nom romà (com s'esdevingué en el cas de Vilert) o bé, més aviat, cal relacionar-los amb els nous establiments de població que es crearen a l'inici dels segles medievals (potser vers l'any 600).

Cloenda: vers el futur

Amb aquestes pàgines hem volgut presentar dos projectes, un que ja té una llarga tradició, ben consolidat, i l'altre molt més recent. En tots dos la toponímia hi té una gran importància. El projecte dels *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia*, tot i els canvis que hi ha hagut en els darrers volums, és un projecte ja ben definit i en curs de finalització. Per contra, el projecte PaHisCat (*Paisatge Històric de Catalunya*) és un treball obert a tota mena de millores, tant pel que fa als continguts que hi hem dibuixat fins ara, com, sobretot, pel que fa a l'estudi i inclusió de nous continguts, i això és especialment així amb relació a la toponímia.

Atesa la importància de la toponímia com a element constitutiu del paisatge històric, proposem que, dins el projecte PaHisCat, s'hagin d'afegir als topònims inclosos en els mapes (d'una manera especial en un mapa toponímic) diverses informacions complementàries, que poden tenir un gran interès històric. D'una banda, seria molt interessant incloure sistemàticament l'origen lingüístic dels noms de lloc, d'acord amb els estudis fets pels filòlegs. D'altra banda, amb una perspectiva històrica, convindria fer esment de llur datació, ni que fos d'una manera aproximada (i amb tots els interrogants que calgui). Datar els noms preromans és difícil, com hem vist, però si els volem utilitzar com a elements històrics (amb relació per exemple a un lloc de poblament o a una fortificació) és fonamental saber si són,

per exemple, d'abans de l'any 500 o de després d'aquesta data. I, cal anar més enllà. Si és possible, també caldria esmentar el significat del nom, tal com es fa molt sovint. En canvi, la datació dels noms de lloc creats en època romana és més fàcil, encara que també calgui tenir present els trasllats, que certament poden ésser la causa d'errors (per exemple amb relació als topònims acabats en *-ac*). Així mateix, datar i conèixer el significat dels noms àrabs i mossàrabs també pot aportar informació sobre un període encara massa poc conegut. A més, els noms mossàrabs, com Vinatesa, Alcabeç o potser Alpicat, reflecteixen alhora continuïtats i pervivències de la població i ens apropen a tot el període altmedieval.

I, com hem esmentat més amunt, els noms romànics i catalans no són pas els més fàcils de datar d'una manera totalment segura. Des d'un punt de vista històric és fonamental poder distingir aquells noms creats després de l'any 1000 (o ja en època moderna) d'aquells topònims creats abans de l'any 1000. Desgraciadament, es molt fàcil confondre uns noms ja clarament catalans amb uns noms de lloc altmedievals, romànics. N'és un exemple evident el topònim Palau, i potser molts altres topònims que trobem precisament mencionats als documents carolingis. En aquest sentit, ha estat molt interessant la possibilitat de distingir, a la Ribagorça, uns topònims altmedievals, que tenen unes característiques diferenciades (com Comalavisa, la Videsa, l'Estadiesso o el Curieso), dels topònims ja clarament catalans que s'hi van difondre durant l'edat mitjana central (segles XI-XIV).

Així mateix, una altra informació complementària que es podria incloure als mapes toponímics del PaHisCat seria la primera data en què és esmentat cada topònim. El fet de treballar amb un SIG (o GIS) permet de corregir i millorar tot allò que calgui. Aquesta informació de la primer data encara es podria completar amb l'intent d'ubicar aquells noms de lloc que són esmentats als documents però que ara ja no es coneixen. En certa manera, els *Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia* han estat un precedent pel que fa als segles immediatament anteriors a l'any 1000 i la Catalunya Vella, que es podria ampliar a tota la Catalunya Nova. Com hem dit, el PaHisCat fa ús d'una metodologia que permet d'integrar tota la informació històrica que hi ha en el territori. Desitgem que aquest projecte esdevingui una eina al servei de l'estudi del passat, pensada però també cap al futur, amb vista a la bona gestió del país i també pensant en un enriquiment del patrimoni de la població de totes les comarques i els pobles catalans.

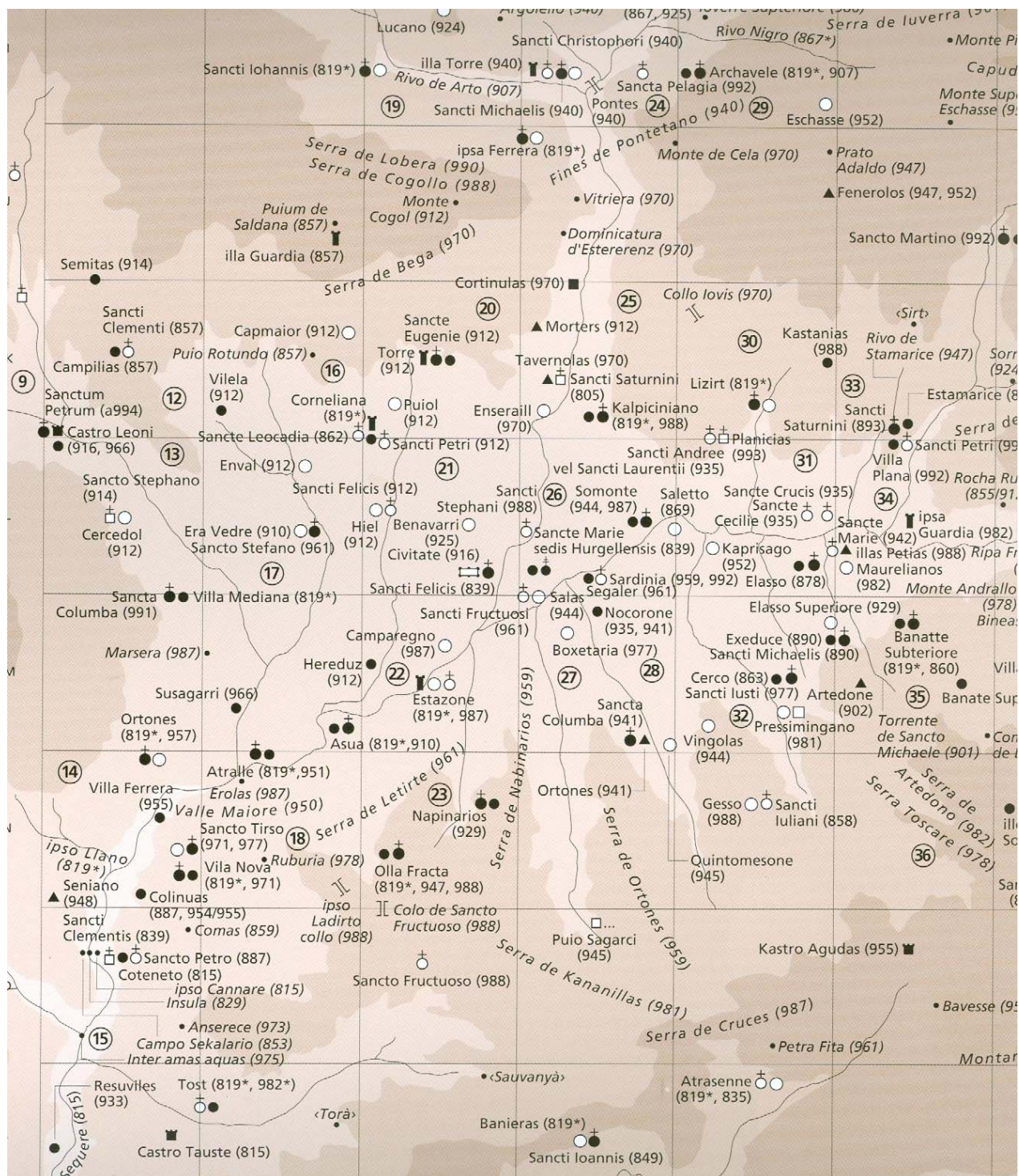
Bibliografia

- Austin, D. The 'proper study' of medieval archaeology. A: D. Austin, L. Alcock (eds.) *From the Baltic to the Black Sea. Studies in Medieval Archaeology*, 9-42. Londres: Routledge.
- Bolòs, J. 1995. *El mas, el pagès i el senyor. Paisatge i societat en una parròquia de la Garrotxa a l'edat mitjana*. Barcelona: Curial.
- Bolòs, J. 2004. *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Institut d'Estudis Catalans.
- Bolòs, J. 2007. Conèixer el paisatge històric medieval per poder planificar i gestionar el territori. A: J. Bolòs (ed.), *Estudiar i gestionar el paisatge històric medieval*, 145-226. Lleida: Universitat de Lleida,.
- Bolòs, J. 2009. Landscape formation in a Mediterranean country of the Middle Ages. Changes and continuity in Catalonia between the sixth and the fifteenth century. *Landscape History* 30, 21-36.
- Bolòs, J. 2010a. PaHisCat: a project to discover the landscape of the past and manage the countries of the future. A: J. Bolòs (ed.) *La caracterització del paisatge històric*, 371-407 (en català: 41-82). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

- Bolòs, J. 2010b. Un paisatge complex d'un país molt vell. Els estudis d'història del paisatge per comprendre i valorar el territori. A: J. Bolòs (ed.) *La caracterització del paisatge històric*, 83-147. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Bolòs, J. 2010c. Manifesto for the study and preservation of the historic landscape in Catalonia and the rest of Europe. A: J. Bolòs (ed.) *La caracterització del paisatge històric*, 409-416 (en català: 185-194). Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.
- Bolòs, J. 2010d. Cambios y continuidades en el hábitat en los pirineos catalanes centrales a lo largo de la alta edad media. A: Ph. Sénac (ed.), *Villa 3. Histoire et archéologie des sociétés de la vallée de l'Èbre (VIIe-XIe siècles)*, 91-123. Tolosa: Université de Toulouse-Le Mirail.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 1998. *Atles del comtat de Besalú (785-988)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 1999. *Atles dels comtats d'Empúries i Peralada (780-991)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 2000. *Atles del comtat de Girona (795-993)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J. i Hurtado, V. 2001. *Atles del comtat d'Osona (798-993)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 2004. *Atles del comtat de Manresa (798-993)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 2006. *Atles del comtat d'Urgell (v788-993)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Bolòs, J.; Hurtado, V. 2009. *Atles dels comtats de Rosselló, Conflent, Vallespir i Fenollet (759-991)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor.
- Coromines, J. 1965. *Estudis de toponímia catalana*, vol. I. Barcelona: Editorial Barcino.
- Terrado, J. 2001. *Municipio de Arén*. Lleida: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Terrado, X. 2002. *Els noms de lloc de la Vall de Boí*. Lleida: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Terrado, X.; Feixa, C.; Piqué, J. R.; Noray, R. 2005. *Els noms de lloc de Vilaller*. Lleida: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Turull, A. 2007. *La toponímia de les comarques de ponent. Un assaig d'interpretació tipològica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Zadora-Rio, E. 2001. Archéologie et toponymie: le divorce. *Les petits cahiers d'Anatole* 8 (<http://www.univ-tours.fr/lat/Pages/F2.htm>).

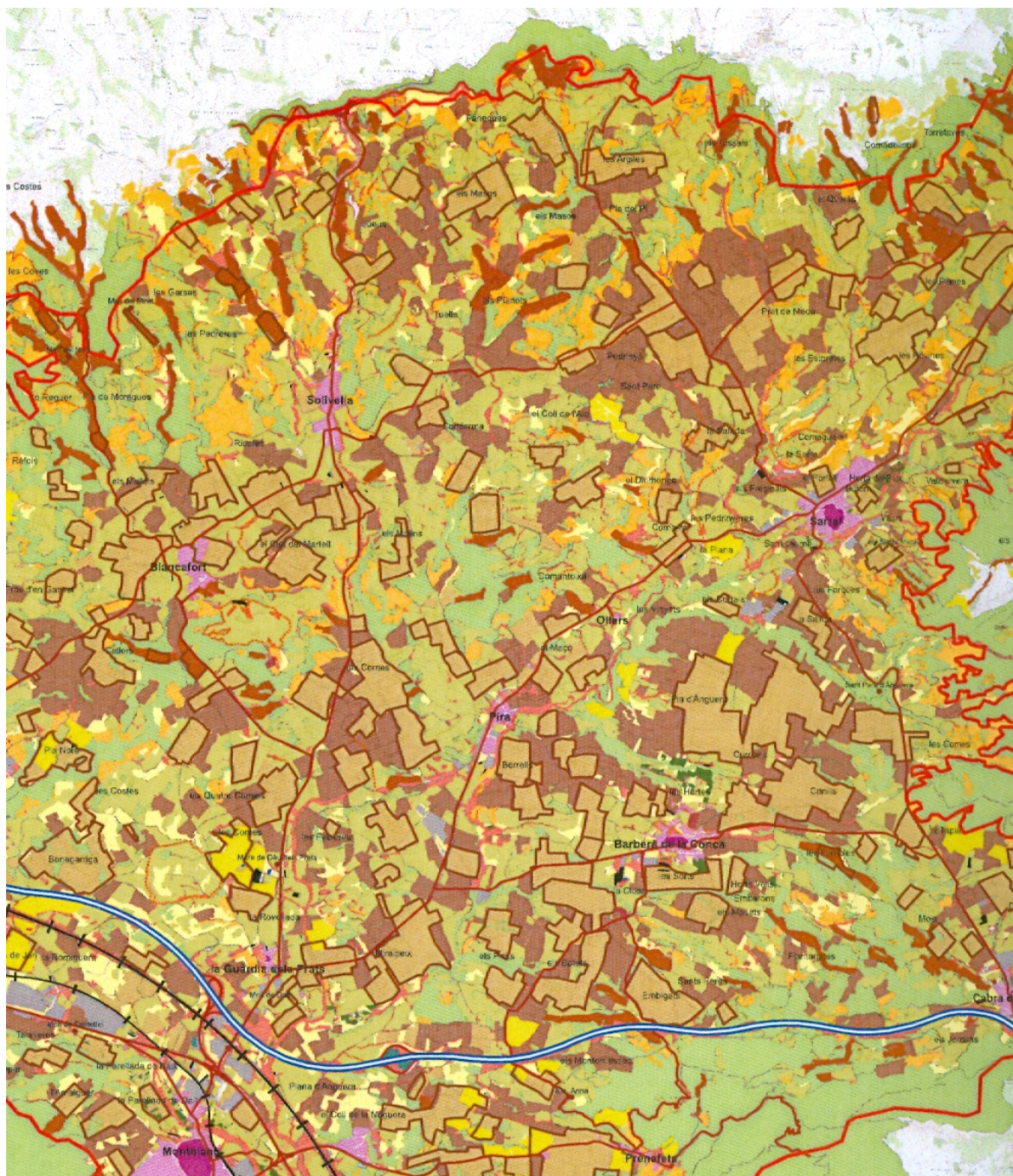
Jordi Bolòs
Universitat de Lleida, Projecte PaHisCat
jbolos@historia.udl.cat

Làmina 1. Els Atles dels comtats de la Catalunya carolíngia: el comtat d'Urgell

Detall del mapa de topònims de la rodalia de la Seu d'Urgell, publicat a l'*Atles del comtat d'Urgell (c788-993)*, Barcelona, 2006, pàg. 32. El fet que s'hagi conservat un gran nombre de documents amb relació a aquesta contrada propera a la seu episcopal, ha permès situar sobre el mapa una gran quantitat de topònims de vil·les, vilars, llocs, cases, esglésies, parròquies, castells, rius i muntanyes, esmentats ja abans de l'any 1000. Molt possiblement els comtats catalans són els territoris de l'imperi carolíngi on s'ha conservat el testimoni escrit d'un nombre més elevat de topònims.

Làmina 2. El projecte PaHisCat. Mapa de CPH (Caracterització del Paisatge Històric) de la Conca de Barberà

Detall del mapa de CPH (*Caracterització del Paisatge Històric*) de la unitat de paisatge de la Conca de Poblet (projecte PaHisCat). S'hi representa quina fou l'etapa històrica en què es va organitzar cada parcel·la, tal i com la veiem ara. En algunes zones, alguns conjunts de camps deuen molt a l'herència romana, en d'altres zones és molt possible que tinguin l'origen en espais organitzats a l'alta edat mitjana. A tot arreu, la possibilitat de relacionar aquestes dades amb la toponímia és molt important. D'una manera especial, s'ha assenyalat l'interès de relacionar alguns noms (per exemple romans, com Barberà o Cornellà) amb certs espais o de relacionar noms medievals (com la Coma de Borbó) amb certes formes d'ocupació del territori o bé d'establir lligams entre les partides de terres, que tenen un nom que les diferencia, i les formes com ara s'organitza aquest espai de camps de conreu.